

Tatu Jännäri, Meritalon merkittävät Kalliot

Koulutien kirjavia vaiheita kirkosta Kallioon

Vastuu kansanopetuksesta oli levännyt kirkon harteilla ammoisista ajoista. Konkreettisen opetustoiminnan voidaan katsoa käynnistyneen 1600-luvulla, jolloin piispat pyrkivät pontevin määräyksiin johdattamaan seurakuntiansa jäseniä katekismuskuulusteluihin, lukukinkereille ja rippikouluihin. Vuonna 1686 piispa Gezelius ohjeisti opetuksesta vastuussa olleita pappeja toteamalla, että näiden tuli ”taitavasti johdattaa ymmärtämättömiä eikä heitä säikäyttää.” Kovinkaan lempeiksi eivät opetusmenetelmät kuitenkaan kehittyneet, sillä pinnarit saattoivat päätyä pelättyyn jalkapuuhun. Pänttäystä pakoilleiden elämää ei helpottanut myöskään se, että kristinopin tuntemusta kuulusteltiin esimerkiksi avioon aikovilta. Kirkon perimmäinen pyrkimys oli saattaa aikuiset lukutaitoisiksi, jotta nämä puolestaan pystyisivät antamaan lapsilleen kristillisen tiedon alkeet. Pienten pellavapäiden tuli mahdollisimman nopeasti omin silmin nähdä ja ymmärtää, ”mitä Jumala pyhässä sanassaan kääkee ja määrää”.¹

Opetuksen painopiste siirtyi pian aikuisista lapsiin. Kävi myös ilmi, etteivät pastorien voimavarat riittäneet yhä kasvavan katraan kouluttamiseen. Täten kirkko päätti käskyttää lukkaritkin opetustoimeen. Lukkareiden tarjoaman opetuksen taso vaihteli voimakkaasti. Vuodelta 1713 on peräisin kertomus Salon lukkarista, Johan Sigfridinpojasta, jonka todetaan osanneen kirjoittaa, lukea, laulaa ja vieläpä lapsiakin opettaa. Toisaalla vaikutti lukkareita, jotka saivat varoituksia juopottelusta ja niskuroinnista. Olipa myös opettajia, kuten Perniön lukkarina toiminut Lauri Yrjönpoika, jonka piispa Terseus erotti, sillä tämä ei osannut sen enempää lukea kuin kirjoittaakaan. Koti säilyi kuitenkin pitkään alkeisopetuksen tärkeimpänä muotona, sillä vanhemmat olivat vastahakoisia lähettämään lapsiaan lukkarikouluihin. Lukkarit pelottivat lapsia, ja vanhempia pelotti lukkarien opetuksestaan perimä maksu.²

Ajan myötä lukkarikoulujen rinnalle syntyi kyläkouluja. Useimmiten opettajan rooliin astuivat jo kypsään ikään ennättäneet naishenkilöt. Tarina kertoo Kaisa-muorista, joka 1800-luvulla piti koulua Anjalassa. Sadan vuoden kynnykselle elänyt Kaisa koulutti nousevia polvia lähes elonsa loppuun. Edes myöhäisiällä iskenyt sokeus ei saanut häntä eläköitymään. Kaisa-muorin oppitunnilta on säilynyt kuvaus, jonka mukaan ”*tuvaassa oli joukko mukulia, jotka holottivat katekismusta ulkoa, mutta opettaja kehräsi vaan pellavia. Tuvan seinäraossa oli oksista kierretty patukka nimeltään*

¹ Poutanen, Aarne. Salon koululaitos vuosien saatossa. Lounais-Suomen kirjapaino Oy. Turku 1983.s.8.

² Poutanen, Aarne. Salon koululaitos vuosien saatossa. Lounais-Suomen kirjapaino Oy. Turku 1983.s.10.

*Kalle, jolla lukuhaluja välillä virkistettiin.*³

Salossa toimi 1800-luvulla myös lukuisia pieniä yksityiskouluja. Kyseiset koulut olivat lähes poikkeuksetta ruotsinkielisiä. Tämä oli perusteltavissa sillä, että ylemmissä opinahjoissa käytettiin ruotsin kieltä. Näin ollen oli järkevää antaa alkeisopetus ruotsiksi, ja samalla valmistaa oppilaita mahdollisiin jatko-opintoihin.⁴ Suomen kieltä ei monikaan vielä tuolloin laskenut sivistyksen kieleksi. Esimerkiksi Salossa koulua pitäneen Lovisa Perlsténin tiedetään todenneen, että ”*hullu ihmise, ku opettava lapsias suame lukeema.*”⁵ Oli kuitenkin opettajia, jotka uskoivat suomen kielen arvoon ja tulevaisuuteen. Eräs heistä oli Karoliina Brita Lindström, joka perusti omaan taloonsa Salon ensimmäisen suomenkielisen koulun vuonna 1845. Hän piti kouluaan parikymmentä vuotta, ja opetus oppilasta kohden kesti tavallisesti kolme vuotta. Hän oli pidetty henkilö, ja hänen kouluaan arvostettiin vanhempien keskuudessa. Kansan suussa hän sai nimen Muster Karuliina.⁶

Kiinteän kansakoulun perustaminen oli pitkään kangerrellut Salossa. Vuonna 1866 annettiin Uno Cygnaeuksen esityksiin perustunut ”Keisarillisen Majesteetin armollinen asetus koulutoimen järjestämisestä Suomen Suuriruhtinaanmaassa.” Vuodet kuitenkin vierivät, eikä koulua vain kuulunut. Kuntapäättäjiä pelotti kansakoulun mukanaan tuomat kustannukset. Lopulta itse lääninkuvernööri kreivi Carl Magnus Creutz päätti puuttua asiaan. Hän kutsui koolle koulun perustamiskokouksen vuonna 1870. Vastustuksen vaiens lopullisesti se, että kokoukseen osaa ottanut kreivi G. Armfelt lahjoitti koulun käyttöön Moisiossa sijainneen Meritalon. Joensuun kartanon isännän ja kunnianarvoisan kuvernöörin läsnäolo sai kuntapäättäjissä aikaan todellisen ryhtiliikkeen, sillä kokouksessa päätettiin perustaa toinenkin koulu. Pojille tarkoitetun Meritalon lisäksi tytöt saivat oman oppilaitoksensa Alhaisiin. Ratkaisu oli sinänsä perusteltu, sillä vuoden 1866 kansakouluasetus edellytti erillisiä kouluja pojille ja tytöille. Parin vuoden reippaan remontoinnin jälkeen Meritalon koulu avasi ovensa oppilaille 1873. Koulun ensimmäinen opettaja oli Rudolf Auranen, jonka ura Meritalossa kesti kymmenen vuotta. Hänen jälkeensä opettajan roolin otti Ossian Himmelroos, joka kuitenkin kuoli lyhyen sairauden jälkeen vuonna 1884. Seuraavana vuonna Jaakko Vihtori Kallio aloitti pitkän työsarkansa Meritalon opettajana, sekä koulua ympäröineen seutukunnan sivistäjänä.⁷

³ Poutanen, Aarne. Salon koululaitos vuosien saatossa. Lounais-Suomen kirjapaino Oy. Turku 1983.s.12.

⁴ Poutanen, Aarne. Salon koululaitos vuosien saatossa. Lounais-Suomen kirjapaino Oy. Turku 1983.s.17.

⁵ Kallio, V.J. Salon historia. Salon seudun sanomalehti Oy:n kirjapaino. Salo 1940. s. 421-422.

⁶ Kallio, V.J. Salon historia. Salon seudun sanomalehti Oy:n kirjapaino. Salo 1940. s. 421.

⁷ Poutanen, Aarne. Salon koululaitos vuosien saatossa. Lounais-Suomen kirjapaino Oy. Turku 1983.s.20-23.

Kirjatieta ja kädentaitoja

Vuonna 1860 Honkajoella syntynyt Jaakko Vihtori Kallio valmistui opettajaksi Jyväskylän seminaarista.⁸ Vuonna 1863 perustettu laitos oli maamme ensimmäinen suomenkielistä opetusta antanut kansakoulunopettajaseminaari. Jyväskylän seminaari nautti pitkään erityisen syvää arvostusta, sillä sen perustaja ja ensimmäinen johtaja oli itse kansakoululaitoksen isä Uno Cygnaeus. Jyväskylän seminaari oli myös ensimmäinen oppilaitos Suomessa, joka mahdollisti naisten opiskelun ja valmistumisen itsenäiseen ammattiin. Jyväskylän naisopiskelijoiden joukosta nousi monia merkittäviä vaikuttajia, kuten kirjailijat Minna Canth ja Anni Swan.⁹ Jyväskylän tarjoaman mahdollisuuden pani merkille myös Hanna Kallio (os.Åkerroos), joka miehensä tavoin opiskeli seminaarissa.¹⁰

Aloittaessaan Meritalossa kevätlukukaudella 1885, Jaakko Vihtori Kallio tunsu jo seudun, sillä hän oli toiminut opettajana Perniössä ja Perttelissä.¹¹ Pariskunnan mentyä naimisiin vuonna 1886, Hanna Kallio muutti miehensä luo Meritaloon. Hanna oli opettanut alakansakoulua synnyinkaupungissaan Tampereella, mutta Salossa hänelle ei heti ollut tarjolla opetustyötä.¹² Tarmokkaana naisena Hanna ei kuitenkaan tyytynyt toimettomuuteen. Hän perusti pyhäkoulun, jonka alkutaival tosin oli vaivalloinen. Hanna Kallio muistelee: ”*Aloitin pyhäkoulun syksyllä 1886. Ensi kerralla ei ollut yhtään oppilasta. Hakemalla sain kolme. En kuitenkaan hellittänyt ja vähitellen lisääntyivät ne niin, että pyhäkoulutyön jättäessäni oli niitä jo 160.*” Hanna Kallio vastaanotti tuohon aikaan myös yksityisoppilaita. Yksi heistä oli Joensuun kartanon tuleva isäntä Erik von Knorring. Tämän isoäiti, Pettilän kreivitär Marianne Arfmet, pyysi Hannaa opettamaan pojalle suomen kieltä, kauniita ajatuksia ja runoutta. Pian Hannan arki täyttyi myös toisenlaisesta opetuksesta. Perheeseen syntyi peräjälkeen kolme potraa poikaa, Väinö Johannes (1887), Eino Ilmari (1889) ja Niilo Vihtori (1890).¹³

Meritalon oppilasmäärä kasvoi vuosi vuodelta, ja työskä alkoi käydä ylivoimaiseksi yhdelle opettajalle. Vuonna 1895 Hanna sai apuopettajan paikan, ja lopulta hänet nimitettiin miehensä rinnalle Meritalon toiseksi vakituiseksi opettajaksi vuonna 1903.¹⁴ Pariskunnan opetustoiminta oli kokonaisvaltaista, sillä he jakoivat oppilailleen osaamista kirjatiiedon lisäksi kädentaidoissa.

Kallioiden kiinnostus käsitöitä kohtaan juontaa juurensa Jyväskylän seminaariin. Cygnaeus toteutti

⁸ Poutanen, Aarne. Salon koululaitos vuosien saatossa. Lounais-Suomen kirjapaino Oy. Turku 1983.s.22.

⁹ Vuorinen, Pirjo. Jyväskylän Seminaari. Artikkelit.<http://www.finnica.fi/keski-suomi/koulutiella/seminaari/>

¹⁰ Inkari, Arna. Salolaisia toimen naisia 1800-luvulla ja 1900-luvun alkupuolella. Hansaprint Oy. Salo 1999. s.28.

¹¹ Kallio, V.J. Salon historia. Salon seudun sanomalehti Oy:n kirjapaino. Salo 1940. s. 429.

¹² Inkari, Arna. Salolaisia toimen naisia 1800-luvulla ja 1900-luvun alkupuolella. Hansaprint Oy. Salo 1999. s.28.

¹³ Poutanen, Aarne. Salon koululaitos vuosien saatossa. Lounais-Suomen kirjapaino Oy. Turku 1983.s.26-27.

¹⁴ Inkari, Arna. Salolaisia toimen naisia 1800-luvulla ja 1900-luvun alkupuolella. Hansaprint Oy. Salo 1999. s.29.

seminaarissa oikeaksi katsomaansa opetusfilosofiaa, jonka mukaan koulun tuli olla sekä henkisten että ruumiillisten voimavarojen kehittäjä. Oppiminen ei saanut olla pelkkää kirjatietouden pänttäämistä. Tiedollisten aineiden lisäksi tarvittiin kädentaitoja. Käsitöiden tehtävänä oli oppilaiden toimeliaisuuden ja yritteliäisyyden edistäminen. Cygnaeuksen vaikutuksesta käsityöt tulivat maassamme kansakoulujen opetusohjelmaan ensimmäisenä Euroopassa.¹⁵

Myös varttuneemmalle väelle järjestettiin Meritalossa monenlaisia kursseja. Näillä kursseilla Hanna opetti päässälaskua, ja Vihtori muun muassa Suomen historiaa, yhteiskuntaoppia ja käsitöitä. Kursseja vieraili opettamassa myös moni merkittävä taho, kuten kirjailija Johannes Linnankoski.¹⁶ Oppilaita ilmaantui paikalle ympäristökuntia myöten, ja esimerkiksi käsitöiden parissa saatettiin ahertaa iltakymmenen.¹⁷ Koulun ympäristöä Kalliot kaunistivat istuttamalla hedelmäpuita sekä koriste- ja marjapensaita. Myös monet koulunsa päättäneet istuttivat lähtiessään nimikkopuunsa Meritalon pihapiiriin.¹⁸

Oppilasmäärien yhä kasvaessa kävivät Meritalon tilat ahtaiksi. Koulun korkea ikä asetti muitakin haasteita opetukselle. Hanna Kallio muisteli, kuinka pulpeteilta pudonneet kynät sujahtelivat lattianraoista suoraan kellariin.¹⁹ Vuonna 1903 tehtiin kuntakokouksessa päätös uuden koulutalon rakentamisesta. Koulu kohosi Moisio Pohjatalosta ostetulle tontille. Toimittuaan Meritalossa 35 vuotta, kansakoulu muutti uuteen rakennukseen vuonna 1906.²⁰ Myös Kalliot muuttivat uuteen koulurakennukseen, johon oli opettajaperhettä varten varattu avara ja valoisa huoneisto. Jaakko Vihtori Kallio kuitenkin osti kunnalta vanhan Meritalon opettajapariskunnan vanhuudenkodiksi.²¹

Vastavalmistuneen koulutalon ilmavissa huoneissa puhalsivat innostavat uudet tuulet. Moisio muuttui sekakouluksi, avaten näin ovensa myös tytöille. Tuo tapahtuma painautui elävästi Hanna Kallion mieleen: ” *Ne olivat ihmeellisiä olentoja suuressa poikakoulussa. Niiden pikku kenkiä siliteltiin, esivaatteiden lujuttua koeteltiin ym.*” Pikkuneidit pääsivät pian poikien kera ahertamaan luokkahuoneen ulkopuolellekin. Vuonna 1908 opetusohjelmaan otettiin Hanna Kallion aloitteesta kasvitarhan viljely. Kyseessä ei ollutkaan mikään puolivillainen puuhastelu. Pohjatalon isännältä vuokratulla peltotilkulla viljeltiin porkkanoita, punajuuria, sipulia, kaalia ja kukkia.

Oppilaspuutarhan parissa tehty kasvitieteellinen työ huomioitiin myös Salon seudun ulkopuolella. Hanna Kallio muistelee: ” *Syksyllä 1910 oli Turussa puutarhanäyttely. Otimme siihen osaa. Veimme*

¹⁵ Vuorinen, Pirjo. Jyväskylän Seminaari. Artikkelit. <http://www.finnica.fi/keski-suomi/koulutiella/seminaari/>

¹⁶ Poutanen, Aarne. Salon koululaitos vuosien saatossa. Lounais-Suomen kirjapaino Oy. Turku 1983.s.70.

¹⁷ Poutanen, Aarne. Salon koululaitos vuosien saatossa. Lounais-Suomen kirjapaino Oy. Turku 1983.s.27.

¹⁸ Inkari, Arna. Salolaisia toimen naisia 1800-luvulla ja 1900-luvun alkupuolella. Hansaprint Oy. Salo 1999. s.28.

¹⁹ Kallio, Hanna. Vanhoja koulumuistoja. http://www.kasvhistseura.fi/dokumentit/1212241233_kallio.pdf.pdf

²⁰ Poutanen, Aarne. Salon koululaitos vuosien saatossa. Lounais-Suomen kirjapaino Oy. Turku 1983.s.23-24.

²¹ Hakastarolainen. Salo-Uskelan Seuran julkaisu N:o 8. 1974. s.17.

kasveja, taulukoita ja valokuvia näytteille. Saimme paikan palokunnantalon hämärään alakertaan. Mutta jo näyttelyn avajaisissa kuvernööri Borgenström määräsi ne siirrettäväksi yläkertaan ja valoisaan paikkaan siksi, että ne olivat aivan uutta ja tulevaisuuden työtä.”²²

Vaikka pienellä peltotilkulla oli huomattava opetusarvo, oli sillä myös toinen, edellistäkin suurempi merkitys. Kalliot saivat todistaa, kuinka vaatimattomin eväin useat oppilaat joutuivat koulupäivistään selviämään. Joillain oli laukussaan leivänkannikka, toisilla ei sitäkään, vaikka koulupäivälle kertyi matkoineen kestoja jopa seitsemän tuntia. Vuonna 1909 ryhdyttiin koulun pesulassa valmistamaan oppilaille keittoa. Keitto itse kasvatetuista aineksista varmasti maistui oppilaille. Kasvitarhan sato ei kuitenkaan yksin riittänyt. Varoja koulukeittolan toimintaan saatiin erilaisilta yhdistyksiltä. Ensimmäisenä vuonna koulukeittolayhdistys ja Suomalaisuuden Liiton paikallisosasto lahjoittivat kumpikin 50 markkaa. Siemeniä saatiin Uskelan maamiesseuralta. Näin yhdeksän oppilasta sai ruoan ilmaiseksi, muut maksoivat ateristaan viisi penniä.²³

Kallioiden reippaat oppilaat halusivat tehdä yhä enemmän oman ateriansa eteen. Jo seuraavana vuonna he panivat koululla pystyyn pieniä iltamia, joiden tuottama 138 markkaa ohjattiin keittolan kassaan. Vuonna 1913 koulun 120 oppilaasta jo puolet sai ateriansa ilmaiseksi. Moision koulun keittola oli edistyksellinen ja erityisen hyvin järjestetty. Vuonna 1910 siitä kirjoitettiin valtakunnallisessa *Opettajain Lehdessä*, ja se mainitaan myös *Kansakoululaitoksen historiassa*. Kun seudun muihin oppilaitoksiin ryhdyttiin rakentamaan koulukeittoloita, toimi Kallioiden koulu inspiraationa ja esimerkkinä. Kallioiden alkuun paneman keittolan toiminta lakkasi vasta vuonna 1938, jolloin ruoanvalmistus siirtyi uuteen keskuskouluun.²⁴

1800-luvun lähestyessä loppuaan kannettiin Salossa huolta siitä, ettei paikkakunnalla ollut suomenkielistä oppikoulua. Jaakko Vihtori Kallio otti asian hoitaakseen, ja hänen kutsustaan Salon kestkieveariin saapui toukokuussa 1897 suuri joukko asianharrastajia keskustelemaan aiheesta. Kokouksen satona saatiin päätös suomenkielisen yhteiskoulun perustamisesta. Salon Suomalainen Yhteiskoulu otti ensimmäiset oppilaansa vastaan vuonna 1898. Alkuun koulu joutui toimimaan ahtaissa vuokrahuoneissa ja puutteellisin opetusvälinein. Varat olivat vähissä. Koulun toiminta oli täysin sitä varten perustetun kannatusyhdistyksen lahjoitusten varassa. Tilanne muuttui valoisammaksi, kun koululle alettiin myöntää valtionapua vuodesta 1900 alkaen. Lopullisesti koulu vakiinnutti asemansa vuonna 1903. Tuolloin sille nousi oma rakennus, jonka valtionapu ja paikallisten lahjoitukset olivat mahdollistaneet. Vaikka vastuuta olisi Moision koululla riittänyt

²² Kallio, Hanna. Vanhoja koulumuistoja. http://www.kasvhistseura.fi/dokumentit/1212241233_kallio.pdf

²³ Poutanen, Aarne. Salon koululaitos vuosien saatossa. Lounais-Suomen kirjapaino Oy. Turku 1983.s.148.

²⁴ Poutanen, Aarne. Salon koululaitos vuosien saatossa. Lounais-Suomen kirjapaino Oy. Turku 1983.s.148-149.

kylliksi, otti väsymätön Vihtori Kallio uuden koulun laulunopettajan tehtävän hoitaakseen.²⁵ Salon Yhteislyseoksi nimensä muuttaneen opinahjon juhlistaessa 50-vuotista taivaltaan vuonna 1948, lahjoitti kouluneuvos Niilo Kallio sille 20 000 markkaa vanhempiensa nimeä kantavan stipendirahaston perustamiseksi.²⁶

Jaakko Vihtori Kallion tarmo alkoi lopulta taittua 1920-luvulle tultaessa. Useat halvaukset olivat heikentäneet hänen terveyttään, ja hän kuoli 60 vuoden ikäisenä 5.maaliskuuta 1921. Pidetyn opettajan viimeistä matkaa saapui kunnioittamaan suuri joukko vaikuttajia läheltä ja kaukaa. Seppeleitä laskivat lukuisat yhdistykset, joista monet olivat Kallion itsensä perustamia. Seremonioita johti Kallion vanhin poika, maisteri Väinö Kallio. Opetushallitusta tilaisuudessa edusti Turun piirin tarkastaja, joka kiitti puheessaan vainajaa uskollisuudesta ja uhrautuvaisuudesta koulutyötä kohtaan. Muistojuhlan koskettavinta antia olivat kuitenkin Moision koulun oppilaiden lauluesitykset.²⁷ Hanna Kallio muisteli elämänkumppaninsa viimeisiä vaiheita: ”*Mieheni siirtyi rajan yli 1921. Sai vielä elää kapinan kauhut, mutta myös nähdä uuden päivän sarastavan sille isänmaalle, jonka hyväksi hän oli uhrannut rikkaat elämänlahjansa.*”²⁸

Hanna Kallio ryhtyi johtamaan Moision koulua miehensä kuoltua. Reipas työnteko oli parasta lääkettä suuren menetyksen hetkellä. Ajan myötä alkoi hänen näkönsä kuitenkin heiketä. Hanna kirjoitti raskain mielin eroanomuksensa, sillä heikko näkö ja koulutyö eivät sopineet yhteen. Ero pitkäaikaisesta ammatista tuntui vaikealta, vaikka oppilaat, opettajatoverit ja koulun johtokunta yrittivät parhaansa mukaan Hannan mieltä piristää. Hanna Kallio muistelee: ” *Repivä tunne raastoi mieltä, kun oli jätettävä työ, joka ei koskaan ollut raskaalta tuntunut. Henkistä lamaannusta välttääkseni rupesin yhteiskunnan juoksutytöksi, ja otin kaikenlaista suorittaakseni, mikä ei vaatinut tarkkaa näköä.*”²⁹

Hannan kohdalla yhteiskunnan juoksutyttönä toimiminen tarkoitti aktiivista järjestötyötä. Hän muun muassa johti aikansa Salon Naisjärjestöä, jonka voi katsoa olleen Salon Kokoomusnaisten edeltäjä. Vuonna 1924 hän muutti takaisin Meritaloon eläkepäiviään viettämään. Hannan apuna puuhasteli Olga Kotisalmi, joka oli aloittanut Kallioiden kotiapulaisena vuonna 1889 ollessaan vasta 13-vuoden ikäinen. Hän piti Hannalle seuraa tämän kuolemaan saakka, jonka aika koitti vuonna 1937.³⁰

²⁵ Sainio, Helmi. Teoksessa: Salo 1887-1917. Juhlajulkaisu kauppalan perustamiskirjan antamisen ja Salon palon muistoksi. Uuden Auran kirjapaino Oy. Turku 1917. s.92-94.

²⁶ Inkari, Arna. Salolaisia toimen naisia 1800-luvulla ja 1900-luvun alkupuolella. Hansaprint Oy. Salo 1999. s.31.

²⁷ Salon Seudun Kunnallislehti 1921. Kansalliskirjaston Digitoidut Aineistot.

²⁸ Kallio, Hanna. Vanhoja koulumuistoja. http://www.kasvhistseura.fi/dokumentit/1212241233_kallio.pdf.pdf

²⁹ Kallio, Hanna. Vanhoja koulumuistoja. http://www.kasvhistseura.fi/dokumentit/1212241233_kallio.pdf.pdf

³⁰ Inkari, Arna. Salolaisia toimen naisia 1800-luvulla ja 1900-luvun alkupuolella. Hansaprint Oy. Salo 1999. s.30.

Kuorolaulu kajahtaa kauppalassa

Meritalossa opetustyön aloittaneesta J.V. Kalliosta toivottiin paikkakunnalle myös kuoronjohtajaa. Erinomaisena musiikkimiehenä tunnettu Jaakko Vihtori Kallio vastasikin huutoon, ja hänen toimestaan perustettiin Salon ensimmäinen kuoro vuonna 1885. Kyseessä oli sekakuoro, jota aikalaiset kutsuivat Salon Sekakööriksi. Kuoro ei vain valloittanut paikallisten sydämiä, vaan se kiersi esiintymässä ympäri maata. Kallion Sekakööri otti osaa myös kuorokilpailuihin, joissa se menestyikin hienosti. Näin Salolaista laulun osaamista tehtiin tunnetuksi kautta maan.³¹ Vuosien saatossa Sekakööri kävi läpi monenlaisia kehitysaskelaita. Ensin se muuttui Salon Rukoushuoneyhdistyksen kuoroksi, ja lopulta siitä kehittyi Salon kirkkokuoro.³² Salon musiikillinen ylpeys esiintyi luonnollisesti paikkakunnan suurimmissa juhlallisuuksissa, kuten seuraavasta käy ilmi.

Kärkän rannassa vietettiin 27.6.1885 Salon seudun ensimmäiset isänmaalliset kansanjuhlat. Paikalla juhlistettiin Elias Lönnrotin 50-vuoden ikään kypsynttä Kalevalaa. Juhlakansaa Kärkän rantaan kuljetti Joensuun kartanon omistama höyrypursi Åminne. Juhlan järjestelyihin osallistui suuri joukko Salon ja lähiympäristön sivistyneistöä. Yleisöä Kalevalaiseen kansanjuhlaan oli saapunut noin 500 henkeä. Juhlaväki sai nauttia torvisoitosta, lausunnasta ja laulusta. Heille tarjoihtiin myös luentoja Kalevalan merkityksestä, sekä kertomuksia Lönnrotin, Snellmanin ja Runebergin toiminnasta. Merkittävää on myös se, että juhlien yhteydessä käytiin seudun ensimmäiset urheilukilpailut. Lajeiksi oli valikoitunut 75 sylen (135 metriä) juoksu, sekä soutu Kärkän karin ympäri. Juhlallisuudet huipentuivat opettaja J.V. Kallion päätöspuheeseen, jonka jälkeen yleisö yhtyi Kallion johtaman kuoron mukana Maamme-lauluun.³³

Kansanjuhlaan otti osaa myös J.V. Kallion tuleva vaimo, Johanna (Hanna) Charlotta Åkerroos, vaikka hän ei vielä tuolloin asunut paikkakunnalla. Hannan kirjaamasta muistosta käy ilmi, etteivät juhlat puheet ja luennot oikein onnistuneet avaamaan kansalle Kalevalan merkitystä: ”*Juhlasta palatessa kuuli ihmisten kyselevän toisiltaan: mikähän se Kalevala oli? Oliko se talo, oliko se henkilö, vai mikä se oli?*”³⁴

³¹ Hakastarolainen. Salo-Uskelan Seuran julkaisu N:o 18. 1984. s.1.

³² Alifrosti, Kari. Salon ja Uskelan historia 1869-1990. Gummerus kirjapaino Oy. Jyväskylä 1996. s.275.

³³ Hollmén, Lauri. Jyrkkiö, Esa. Nordell, Reijo. Salon sillankorvan kauppapaikan vuosisataisia vaihteluita. Otavan kirjapaino. Keuruu 2004. s.52-53.

³⁴ Poutanen, Aarne. Salon koululaitos vuosien saatossa. Lounais-Suomen kirjapaino Oy. Turku 1983.s.26.

Taistelu tapainturmelusta ja viinaa vastaan

Vuoden 1894 toukokuussa järjestettiin Suomessa suuri tapainturmelusta kartoittanut koe. Tuolloin laskettiin kaikki kapakoissa kävijät yhden aamupäivän ajalta. Maanlaajuinen mittaus paljasti, että koko Suomessa oli vain kuusi paikkakuntaa, joissa kapakan ovi kävi Saloa vilkkaammin. Asukaslukuun suhteutettuna Salo sai kyseenalaisen kunnian olla valtakunnan kostein seutukunta.³⁵ Salo olikin harvinaisen hyvin varustautunut sammuttamaan tämän suuren janon. Wiurilassa toimi viinatehdas, ja kauppalan alueella pyöri viinan tislamo. Myös miedomprien juomien ystävät saivat Salosta haluamansa, sillä Salmenrannassa savutti oluttehdas.

Juomia saattoi myös ostaa lähes jokaisesta kadunkulmasta. Oluttehtaalla oli viisi omaa olutmyymälää, eli yksi jokaista 100 asukasta kohden. Niiden lisäksi Salon kauppiaat, kestikievari ja hotelli pitivät oikeutenaan myydä muun muassa viiniä, olutta, konjakkia, punssia ja rommia. Jaakko Vihtori Kallio muisteli noita aikoja: ” *Kansa osti ja joi ja tallusteli Salon kuuluisassa kurassa. Ei ollut silloin katuvierustoitakaan, joihin olisi voinut turvata. Markkinat varsinkin olivat kamalat, juopumus, tappelut ja murhat kuuluivat päiväjärjestykseen. Yksi ainoa mies hoiti järjestystä Uskelassa ja Salossa ja sekin oli juoppo. Kansa sai itse hoitaa itsensä.*”³⁶

Katseltuaan aikansa tätä kaoottista näytelmää, päätti Jaakko Vihtori Kallio käydä taistoon. Uskelan kirkossa kuulutettiin 13.8.1888, että Moisio Meritalossa järjestettäisiin samana päivänä raittiuskokous. Meritalon kokouksen seurauksena syntyi raittiusseura *Toimi*. Uuden seuran puheenjohtajaksi valittiin J.V. Kallio. Vuonna 1904 seuran nimi muutettiin Salon Raittiusyhdistykseksi. Salon Raittiusyhdistys pyrki kaikin tavoin valistamaan kansaa viinan vaaroista. Pidettiin kokouksia, esitelmätilaisuuksia ja julkisia luentoja. Lisäksi perustettiin matkustajakoti, jossa toimi raittiusravintola. Raittiusyhdistys pani pystyyn myös lainakirjaston ja lukusalin, jossa alkuaikoina oli käytössä 27 sanomalehteä.³⁷

Suomalaiset lehdet olivat tuolloin pullollaan valistavia mainoskuvia, joita aikalaiset kutsuivat huoneentauluiksi. Ne olivat sävyltään käskeviä sekä uskonnollisia, ja niiden kohderyhmää olivat erityisesti työläiset. Huoneentauluissa Martti Lutherilta lähtöisin ollut alamaisajattelu korvattiin työläisen individualistiseen tahtoon, yritteliäisyyteen ja velvollisuudentuntoon vetoavilla käskyillä: ”*Työmiehet! Kokeilkaa itse olla ahkerat, niin että työn antajan silmissä olette aina hyvältä puolelta*”

³⁵ Kallio, V.J. Salon historia. Salon seudun sanomalehti Oy:n kirjapaino. Salo 1940. s. 693.

³⁶ Kallio, J.V. Teoksessa: Salo 1887-1917. Juhlajulkaisu kauppalan perustamiskirjan antamisen ja Salon palon muistoksi. Uuden Auran kirjapaino Oy. Turku 1917. s.99-100.

³⁷ Kallio, V.J. Salon historia. Salon seudun sanomalehti Oy:n kirjapaino. Salo 1940. s. 687-689.

tunnetut, niin teillä on aina tarjona työn ansiota. Käyttäkää joka penninne hyvän ruoan hankkimiseen, sievän kortteerin, puhtauden ja tarpeellisten kalujen, jopa lukemisenkin hankkimiseen, niin elämänne tuntuu iloiselta, keveältä ja kylläiseltä – ei nälkäiseltä, ja niin kannatte kunniallisen kansalaisen, raittiin miehen – ei juomarin arvonimeä.”³⁸

Valistus ei kuitenkaan yksin riittänyt tyrehdyttämään kauppalassa virrannutta viinaa. Alkoholin myyntiä pyrittiin hillitsemään myös oikeussaleissa. Kallio joukkoineen oli melkoisen haasteen edessä, sillä kuntien kassoihin kertyi alkoholin myynnistä suuret tulot. Lisäksi viinaparonien taskut olivat syvät. Tämä seikka vaikutti väistämättä raastuvankokousten äänestyksiin, joissa alkoholin myyntiluvista päätettiin. Vuodelta 1897 löytyy oiva esimerkki. Tuolloin Salon oluttehdas oli jälleen saanut oikeudet uusien anniskelupaikkojen järjestämiseen. Raittiusyhdistys valitti päätöksestä kuvernöörille, sillä oluttehtaan omistajat olivat saaneet ottaa osaa äänestykseen. Suurta kritiikkiä herätti myös oluttehtaan kauppalalle antama 5000 markan lahja, joka näennäisesti oli tarkoitettu järjestyksen ylläpitämiseen. Raittiusyhdistyksen mukaan kyseessä oli kuitenkin häpeällinen äänen osto. Tällä kertaa Salon Raittiusyhdistys oli menestyksekkäs, sillä kuvernööri päätti heidän hyväkseen. Usein kamppailut kuitenkin päättyivät toisin.³⁹

Alkoholin ympärillä käydyn kamppailun jyly kantautui kauppalasta valtiopäivien saleihin saakka. Halikon tuomikunnan talonpoikaissäätöä edustanut K.V. Hollmén toi vuonna 1897 alkoholiasioista vastanneeseen valiokuntaan esityksen, jonka mukaan valtiopäivien tulisi alentaa kauppalakuntien anniskeluoikeudet maalaiskuntien tasolle. Esimerkkinä hän käytti Saloa, jossa oluttehdas oli kylvänyt kaaosta jo neljännesvuosisadan. Valiokunta suhtautui esitykseen suopeasti, ja asia päätettiin tuoda valtiopäivien käsittelyyn. Salon olutkauppiaissa heräsi pelko, että esitys saattaisi hyvinkin tulla hyväksytyksi valtiopäivillä. Täten he käynnistivät kampanjan esityksen kaatamiseksi. Olutmiesten edustajat kirjoittelivat useisiin lehtiin, vakuutellen niiden lukijoille, että Salon ongelmia liioiteltiin räikeästi valtiopäiville tuodussa esityksessä.⁴⁰

Havaittuaan alkaneen kampanjan, Hollmén otti yhteyttä ystäväänsä J.V. Kallioon, kehottaen tätä kiireesti laatimaan vastineen lehtiin. Kalliota ei tarvinnut kahdesti pyytää, ja hänen kirjoituksensa julkaistiin lukuisissa lehdissä, kuten Uudessa Suomettaressa ja Uudessa Aurassa. Kirjoituksessaan Kallio muun muassa siteerasi Turun piispaa, joka totesi oluttulvan tuoneen Saloon suuren siveellisen turmion. Lisäksi hän toi esiin raskauttavia lausuntoja järjestysoikeuden pöytäkirjoista. Kallio kertoi myös kauppalaa ympäröivien kuntien valituksista, joissa vaadittiin kurinpalautusta

³⁸ Sulkunen, Irma. Raittius Kansalaisuskontona. Gummerus Oy. Jyväskylä 1986. s.25-26.

³⁹ Kallio, V.J. Salon historia. Salon seudun sanomalehti Oy:n kirjapaino. Salo 1940. s. 690-691.

⁴⁰ Kallio, V.J. Salon historia. Salon seudun sanomalehti Oy:n kirjapaino. Salo 1940. s. 692.

vallattomaan kapakkakulttuurin.⁴¹

Valtiopäivien äänestyksessä talonpoikaissäätö ja pappissäätö asettuivat tukemaan ehdotusta, mutta porvaristo, ritaristo ja aatelissäätö olivat sitä vastaan. Näin ollen esitys kaatui. Aatelissäädyn sisällä oli kuitenkin tahoja, jotka kannattivat esitystä. Eräs heistä oli lääninsihteeri A.L. von Knorring, jonka sukua asui seudulla. Mitenkään ylevästi hän ei kuitenkaan kauppalaan kuvaillut: ”*Salo ei ole mikään ideaalikunta...Moraali siellä on olutasiassa velto. Minä tunnen tämän paikan...On vaikeata kauppalassa liikkua ilman, ettei aina näe kymmenkuntaa henkilöä, jotka ovat kuka enemmän, ja kuka vähemmän humalassa.*” Tohtori August Ramsay vastasi von Knorringin puheenvuoroon pilkalliseen sävyyn: ”*Jos Salon kauppala olisi se Sodoma, jollaiseksi herra von Knorring on sen tässä voimakkain vedoin kuvannut, niin minä en voisi toivoa muuta, kuin että ne maanvieremät, joiden on tapana ilmetä paikkakunnalla, mitä pikimmin pyyhkäisisivät pois koko mainitun yhdyskunnan maailmasta.*”⁴²

Salon Raittiusyhdistys jatkoi aktiivista työtään tappiosta huolimatta. Yhteiskunnassa kuitenkin puhalsivat suurten muutosten tuulet, jotka iskivät pian raittiusseuroihinkin. Vaikka työväestöllä oli jo 1890-luvulta lähtien mahdollisuuksia järjestäytyä sekä paikallisiin työväenyhdistyksiin että valtakunnallisen puolueen riveihin, oli raittiusliike työväen merkittävin järjestäytymiskanava. Tämä johtui siitä, että raittiusliikkeellä oli olemassa pitkälle kehittynyt organisaatio. Vuoden 1905 suurlakon jälkeen seuroihin alkoi virrata yhä radikaalimpaa yhteiskunnallista muutosta ajanutta työväestöä. Tulokkaiden tuliset näkemykset olivat törmäyskurssilla raittiusseurojen patriarkaalisten perinteiden kanssa.⁴³ Muutos iski rajusti myös Salon Raittiusyhdistykseen, jossa toimintaan mukaan tulleet innokkaat nuoret eivät olleet tyytyväisiä Kallion toimintaan. Hänen ajamansa uskonnollispainotteinen kansan syvien rivien herättely koki haaksirikon. Niinpä Kallio erosi perustamastaan raittiusseurasta johdettuaan sitä 17 vuotta.⁴⁴

Vuonna 1919 voimaan astunut kieltolaki teki viimein lopun Salon vallattomasta kapakkakulttuurista. Salo ei kuitenkaan kieltolain myötä sen kummemmin raitistunut, sillä viinan salakauppa alkoi välittömästi. Virolaiset, puolalaiset ja saksalaiset tuotteet odottivat ostajansa heti aluevesirajan takana. Salakuljetuksesta eri vaiheissaan kehittyi tuottoisa uusi elinkeino. Koska Saloon johtaneita kapeita vesiväyliä oli helppo valvoa, ei siitä sentään muodostunut salakuljetuksen keskusta. Kauppalaan kuitenkin kehittyi rannikkopitäjien kautta kuljetetun pirtun

⁴¹ Kallio, V.J. Salon historia. Salon seudun sanomalehti Oy:n kirjapaino. Salo 1940. s. 692-693.

⁴² Kallio, V.J. Salon historia. Salon seudun sanomalehti Oy:n kirjapaino. Salo 1940. s. 693-694.

⁴³ Ahonen, Jukka. Raittiuden voima. Raittiuden ystävät 1853-2003. Otavan kirjapaino Oy. Keuruu 2003. s.132.

⁴⁴ Alifrosti, Kari. Salon ja Uskelan historia 1869-1990. Gummerus kirjapaino Oy. Jyväskylä 1996. s.275.

myyntikeskus. Kieltolaista huolimatta Salossa suhtauduttiin salakauppaan varsin vapaamielisesti.⁴⁵

Kauppalaan kohoaa kirkko

Viinan vastaisen taiston käydessä kuumimmillaan, Salon Raittiusyhdistyksen piirissä pohdittiin vakavamielisiä vaihtoehtoja kaljakuppiloille. Inspiraatio ilmestyi yllättävältä ilmansuunnalta. Raittiusyhdistyksen arkki vihollinen, oluttehtailija Anton Viberg, lahjoitti seuralle tontin nykyisen Kirkkokadun varrelta 9.4.1891. Kenties hänen omatuntonsa oli alkanut kolkutella Raittiusyhdistystä vastaan käydyn kamppailun kuohuissa. Vaikka olut yhä pulppusi panimolta tuttuun tyyliin, oli tämä eräänlainen arvostuksen osoitus Raittiusyhdistyksen tekemää työtä kohtaan.⁴⁶

Yllättävä rauhan ele sai Raittiusyhdistyksessä aikaan liikettä. Jo lahjoitusta seuraavana päivänä perustettiin erään lähetyksiläisen yhteydessä Salon Rukoushuoneyhdistys. Tuolloin 12 läsnä ollutta lahjoitti kukin 100 markkaa uuden yhdistyksen rahastoon. J.V. Kallion vastuulle lankesi yhdistyksen puheenjohtajuus, ja hänen vaimonsa Hanna aloitti sen sihteerinä. Rahastonhoitajan tehtävät otti hoitaakseen opettaja Bertha Cavén. 27.5.1891 Raittiusyhdistys myi lahjaksi saamansa tontin Salon Rukoushuoneyhdistykselle. Hinta oli samainen 420 markkaa, jonka tehtailija Viberg oli tontista aikanaan maksanut.⁴⁷

Rukoushuonehanke eteni erinomaisella tahdilla. Lokakuussa 1891 valmistuivat arkkitehti G.E. Ekestubben laatimat piirustukset, ja rakennustyöt saatiin käyntiin seuraavana keväänä. Rakennusta rahoitettiin monin tavoin. Rukoushuoneyhdistys järjesti iltamia ja arpajaisia, ja sille osoitettiin myös runsaasti lahjoituksia. Näillä toimilla saatiin kasaan vajaa puolet rakennuksen kokonaishinnasta. Loput kustannukset katettiin pankkilainojen turvin. Suureksi osaksi talkootyönä rakentunut rukoushuone vihittiin käyttöön juhllallisuuksien saattelemana vuoden 1894 syyskuussa. J.V. Kallion kuoro koetteli uuden talon akustiikkaa, ja lopulta maestro itse piti mittavan puheen muistellen rakennustyön vaiheita.⁴⁸

Vaikka rukoushuoneesta kehittyi nopeasti kauppalan hengellisen elämän keskus, kasvoi sen merkitys edelleen eräiden poliittisten käännteiden myötä. Salo oli irtaantunut Uskelasta itsenäiseksi kunnaksi vuonna 1891. Kauppalan kansa säilyi siitä huolimatta osana Uskelan seurakuntaa, ja kävi kuulemassa saarnansa Uskelan kirkossa. Riitasoinnut kohosivat kuitenkin häiritsemään seesteisiä

⁴⁵ Alifrosti, Kari. Salon ja Uskelan historia 1869-1990. Gummerus kirjapaino Oy. Jyväskylä 1996. s.163-164.

⁴⁶ Alifrosti, Kari. Salon ja Uskelan historia 1869-1990. Gummerus kirjapaino Oy. Jyväskylä 1996. s.371.

⁴⁷ Kallio, V.J. Salon historia. Salon seudun sanomalehti Oy:n kirjapaino. Salo 1940. s. 598.

⁴⁸ Kallio, V.J. Salon historia. Salon seudun sanomalehti Oy:n kirjapaino. Salo 1940. s. 597-599.

saarvoja ja virkeitä virsiä. Raha rikkoi tämänkin rakkaustarinan, sillä Salon edustajat kokivat joutuvansa maksamaan suhteettoman suuren osan seurakunnan kustannuksista. Ensimmäinen konkreettinen ehdotus Salon seurakunnan perustamisesta tehtiin vuonna 1903. Tuolloin pidetyssä raastuvankokouksessa Salon kunnanisät asettivat toivonsa Kallioiden rukoushuoneen varaan. He totesivat, että jos kauppalan asukkaille voitaisiin järjestää kirkonmenot rukoushuoneella, ei teknisiä esteitä seurakunnan itsenäistymiselle ollut. Salon Rukoushuoneyhdistys antoi tukensa kotikuntansa tavoitteille, ja oli valmis vuokraamaan rakennuksensa seurakunnan käyttöön.⁴⁹

Tie Salon seurakunnalle oli näin avoin. Byrokratian pyörät kuitenkin pyörivät harmillisen hitaasti. Salolaisten senaatille jättämä anomus alistettiin normaalin käytännön mukaisesti Turun tuomiokapitulille, jonka toimesta järjestetyissä kirkonkokouksissa sovittiin käytännön järjestelyistä. Maaliskuussa 1906 senaatti vihdoinkin antoi päätöksen, jonka mukaan Salosta muodostettaisiin oma kirkkokuntansa, kunhan Uskelasta poistuu joku palkkaa nauttiva pappi. Hengenmiehet istuivat kuitenkin harvinaisen tiukasti Uskelan saarnatuolissa. Odoteltuaan absurdin pitkäksi venähtäneen ajan seurakuntansa syntyä, pyysivät salolaiset Uskelan kappalaista H.V. Linkosta eroamaan, tarjoten tälle vastineeksi Salon kirkkoherruutta. Linkonen suostui pyyntöön, ja toukokuussa 1914 hän aloitti Salon seurakunnan sielunpaimenena. Laumaansa hän johdatteli Salon rukoushuoneella.⁵⁰

Salolaiset viihtyivät vallan mainiosti rukoushuoneen suojissa sijainneessa seurakunnassaan. Horisontissa häilyivät jo kuitenkin uudet haasteet. Vuonna 1921 Saloon suorittamassaan piispantarkastuksessa arkkipiispa G. Johansson jyrähti, että seurakunnan tulisi pian rakentaa itselleen oma kirkko. Tällainen edesottamus olisi ollut pienelle seurakunnalle suhteettoman suuri haaste. Täten Salon Rukoushuoneyhdistys päätti lahjoittaa rukoushuoneensa seurakunnalle kirkoksi. Tämän jälkeen talossa alkoivat mittavat muutostyöt. Kirkko komistui pikkuhiljaa seurakuntalaisten aktiivisuuden ansiosta. Urut alkoivat kaikua kirkossa vuonna 1923. Alttaritaulu oli Venny Soldan-Brofeldtin käsialaa, ja sen lahjoitti pankkiiri E. Selänne. Vuonna 1927 rakennus korjattiin perin pohjin arkkitehti Ilmari Launiksen piirustuksien mukaisesti. Viimeisen silauksen kirkko sai 1933 kohonneen tornin myötä. Tornissa messuista muistuttelivat kaksi lahjaksi saatua kirkonkelloa.⁵¹ Näin syntyi Salon kirkko, jonka korkean katon alla lepää myös Kallion pariskunnan hengellisen työn perintö.

⁴⁹ Alifrosti, Kari. Salon ja Uskelan historia 1869-1990. Gummerus kirjapaino Oy. Jyväskylä 1996. s.373.

⁵⁰ Alifrosti, Kari. Salon ja Uskelan historia 1869-1990. Gummerus kirjapaino Oy. Jyväskylä 1996. s.373.

⁵¹ Kallio, V.J. Salon historia. Salon seudun sanomalehti Oy:n kirjapaino. Salo 1940. s. 593-594.

Kamppailu kielen ja kulttuurin puolesta

Suomen kieli ja kulttuuri olivat ahtaalla 1900-luvun aamuhämärissä. Tsaarivalta pyrki ajamaan alas suuriruhtinaskunnan autonomiaa vankoin venäläistämistoimin. Sortovuosien aikana Suomen sotaväki oli hajotettu, paino- ja kokoontumisvapautta oli rajoitettu, korkeisiin virkoihin nimitettiin venäläisiä ja venäjä oli määrätty viralliseksi kieleksi. Venäläisyyden tuli näkyä myös katukuvassa. Esimerkiksi Salon Rummunlyöjänkatu sai nimen Barabantsikovaja Uulitsa. Suomalaisen piirissä uskottiin, että paras keino vastata venäläistämistöimiin oli vahvistaa suomalaisten kansallistuntoa ja kansansivistystä.⁵²

Kansallistunnon kasvattaminen ei kuitenkaan ollut ongelmatonta tilanteessa, jossa kansan enemmistön kieli koettiin yhä laajoissa piireissä salonkikelvottomaksi. Suomea pidettiin renkien ja piikojen puheenpartena, ja etenkin pääkaupungissa suomenkielisellä saattoi olla vaikeuksia tulla ylipäättään ymmärretyksi. Suomen kielen asemaa ajaneet fennomaanit ja ruotsin kieltä puolustaneet svekomaanit olivat käyneet kiivasta kielikamppailua pitkään. Fennomanian isäksi oli nostettu Johan Vilhelm Snellman (1806-1881), joka senaattorina toimiessaan sai keisari Aleksanteri II:n allekirjoittamaan niin sanotun kielireskriptin vuonna 1863. Sen tehtävä oli taata suomen kielelle tasa-arvoinen aseman ruotsin rinnalla 20 vuoden siirtymäajan kuluessa. Snellmanin maineikas mietelause oli: ”*Yksi kieli, yksi mieli.*”⁵³

Kului 20 vuotta, mutta tasa-arvoa ei kielten välille kehittynyt. Suomen kieli tarvitsi tuekseen uusia sankareita, ja sellaisen se saikin tulisieluisesta Johannes Linnankoskesta. Kallioiden tavoin Jyväskylän seminaarissa opiskellut Linnankoski oli jo tehnyt paljon suomen kielen hyväksi Uudellamaalla. Hänen myötävaikutuksellaan oli esimerkiksi Porvooseen perustettu suomenkielinen oppikoulu ja Uusimaa -lehti.⁵⁴ Massat eivät kuitenkaan vielä olleet ottaneet suomalaisuusaatetta omakseen. Suurlakko, yleisen ja yhtäläisen äänioikeuden läpimurto ja siirtyminen yksikamariseen eduskuntaan loivat lopulta hedelmällisen maaperän yhteiskunnan suomalaistumiselle.⁵⁵

Vuoden 1905 lopulla valtakunnassa oli liikkeellä useita pohdintoja siitä, miten kansalaisyhteiskunta saataisiin parhaiten aktivoitua. Nuorsuomalaisten Valvoja -lehdessä pantiin pystyyn kiertokysely: ”*Mikä olisi välttämätöntä?*” Lukuisat johtavat kulttuurihenkilöt vastasivat parhaansa mukaan kyselyyn, mutta eniten huomiota herätti Johannes Linnankosken kirjoitus. Hän ehdotti, että olisi

⁵² Saura, Arvo. Salo ennen ja nyt. SASApaino. Salo 1986. s.194.

⁵³ Niinistö, Jussi. Teoksessa: Vuosisata suomalaisuuden puolesta. Suomalaisuuden liitto 1906-2006. Gummerus Oy. Jyväskylä 2006. s. 12-13.

⁵⁴ Saura, Arvo. Salo ennen ja nyt. SASApaino. Salo 1986. S.195.

⁵⁵ Jussila, Osmo. Teoksessa: Herää Suomi. Suomalaisuusliikkeen historia. Gummerus Oy. Jyväskylä 1989. s. 156.

perustettava liitto, jonka tehtävänä olisi suomen kielen ja suomalaisen kirjallisuuden vaaliminen sekä kansallisen hengen herättäminen. Liiton tuli olla laaja kansalaisten järjestö, jossa olisi kymmeniä tuhansia jäseniä, ei suppea oppineiden seura. Linnankoski ei kuitenkaan halunnut liitosta poliittista organisaatiota, sillä hänen mielestään suomalainen kirjallisuus, kieli ja kansallishenki olivat jääneet repivän puoluetistelun jalkoihin.⁵⁶

Linnankosken kirjoitus kolahti yliopistomaailman fennomaaneihin. Lukuisat opiskelijat ja professorit kokoontuivat Kotikielen seurassa, joka oli perustettu 30 vuotta aiemmin edistämään suomen kielen tutkimusta. Seuran suojissa perustettiin toimikunta, jonka tehtävä oli saada aikaan uusi yhdistys. Myös Linnankoski otti osaa kokouksiin. Linnankosken toive liiton epäpoliittisesta luonteesta toteutui osin, sillä yksikään puolue ei onnistunut kaappaamaan sitä lippunsa alle. Tämän voi todeta tarkastelemalla liiton kirjavaa hallitusta. Siihen valittiin akateemikkoja ja kulttuurihenkilöitä, kuten kirjailija Juhani Aho. Lisäksi liiton hallitukseen mahtuivat niinkin erilaiset persoonat kuin vanhasuomalaisten J.K. Paasikivi, ja vuosikymmeniä myöhemmin Terijoen nukkehallitusta johtanut Otto Ville Kuusinen. Johannes Linnankoski valittiin yksimielisesti Suomalaisuuden Liiton puheenjohtajaksi.⁵⁷

Seuraava askel oli saavuttaa suuri yleisö. Päätettiin järjestää maanlaajuinen kansanjuhla liiton esittelemiseksi ja jäsenten hankkimiseksi. Ajankohdaksi valikoitui 12. toukokuuta 1906, joka oli Snellmanin syntymän satavuotispäivä. Pääjuhlaa vietettiin Helsingin Mäntymäellä, mutta Liiton puheenjohtaja oli toisaalla. Johannes Linnankoski innosti kansaa Salossa.⁵⁸ Linnankosken Saloon saapuminen oli osittain avioliiton ansiota. Vuonna 1899 hän vei vihille salolaisen kauppiasperheen tyttären Esther Josephina Druggin. Nuori perhe asettui kauppalaan vuonna 1904. He asustelivat aikansa Vuohensaarella, jossa Linnankoski työsti tunnetuinta kirjaansa, *Laulu tulipunaisesta kukasta*. Vuosina 1906-1908 perhe asui Meritalossa, josta Kalliot olivat juuri muuttaneet uuteen Moision kouluun.⁵⁹

Linnankoski ja Kalliot löysivät nopeasti yhteisen sävelen. Heitä yhdisti intohimo suomenkielisen koulutuksen ja kansansivistyksen vankistamiseen. Perheet viettivät paljon vapaa-aikaa toistensa seurassa, ja Linnankoski jopa vieraili opettamassa Kallioiden järjestämällä kurseilla. Oli siis luonnollista, että Kalliot mieltyivät myös Suomalaisuuden Liiton sanomaan. Snellmanin

⁵⁶ Jussila, Osmo. Teoksessa: Herää Suomi. Suomalaisuusliikkeen historia. Gummerus Oy. Jyväskylä 1989. s. 156-157.

⁵⁷ Niinistö, Jussi. Teoksessa: Vuosisata suomalaisuuden puolesta. Suomalaisuuden liitto 1906-2006. Gummerus Oy. Jyväskylä 2006. s. 14-15.

⁵⁸ Niinistö, Jussi. Teoksessa: Vuosisata suomalaisuuden puolesta. Suomalaisuuden liitto 1906-2006. Gummerus Oy. Jyväskylä 2006. s. 14-16.

⁵⁹ Saarinen, Liisa. Teoksessa: Salo. Kuninkaantien kaupunki. Gummerus Oy. Jyväskylä 2000. s.70.

satavuotispäivänä järjestettyyn juhlaan Kalliot osallistuivat koko perheen voimin. Nuorukaiseksi kasvanut Niilo Kallio kuvaili, kuinka Salosta juhlapaikalle johtanut tie oli koristeltu sinivalkoisin lipuin. Päivä oli muutoinkin kaunis ja aurinkoinen. Tunnelma yleisössä oli sähköinen, sillä ihmiset odottivat jännittyneinä mitä Linnankoskella olisi sanottavana.⁶⁰

Niilo Kallio kirjasi ylös Linnankosken ydinajatuksen: ” *Sadoilta puhujapaikoilta julistetaan tänään tunnussana, joka on toisille tuttu, toisille tuntematon; Suomalaisuuden Liitto. Mitä se merkitsee ja mitä se tarkoittaa? Se tarkoittaa, että me kaikki suomalaiset jok'ainoassa isänmaamme kolkassa tänään liittyisimme yhdeksi suureksi liitoksi, jatkaaksemme sitä työtä, jonka Snellman aikalaisineen aloitti ja jolla hän kansamme unesta herätti. Me tahdomme yhtyä työn liittoon työhön kielemme, kirjallisuutemme ja kansallisen sivistyksemme kohottamiseksi.*” Linnankosken sanoma sytytti tulisen kansallistunteen seudulla, ja puheen seurauksena suomennettiin kolmatta tuhatta ruotsinkielistä sukunimeä. Valtakunnan tasolla Suomalaisuuden Liitto inspiroi kymmenet tuhannet ihmiset suomentamaan sukunimensä.⁶¹

Suomalaisuuden Liitolle perustettiin kymmeniä haaraosastoja ympäri Suomen, ja ensimmäisten joukossa oli Salo-Uskelan osasto. Sitä ryhtyi johtamaan Hanna Kallio. Hänen johdollaan pyrittiin tekemään lukuisia yleishyödyllisiä toimia. Liitto esimerkiksi tuki vähävaraisten lasten koulunkäyntiä. Hanna Kallion sydäntä lähellä oli myös kirjastojen aikaansaaminen paikkakunnalle. Osittain Suomalaisuuden Liiton toimesta syntyivät Salon ja Uskelan suuret kantakirjastot ja piirikirjastot.⁶² Hanna Kallion aloitteesta Salon Raittiusyhdistyksen lahjoitti uusien kirjastojen käyttöön omat kirjallisuuskokoelmansa kokonaisuudessaan.⁶³

Puoli vuosisataa oli vierähtänyt siitä, kun nuori Niilo Kallio katseli perheensä kanssa Suomalaisuuden Liiton synnyttänyttä juhlaa. Nyt samaisen järjestön johtajaksi kohonneena hän oli vierailulla lapsuutensa maisemissa Salossa. Kauppalassa muisteltiin juhlavasti Linnankosken aikaansaamaa nimenmuutosten aaltoa. Tilaisuudessa puhunut Niilo Kallio pohti niitä edistysaskeleita, joita yhteiskunta oli ottanut Suomalaisuuden Liiton perustamista seuranneina vuosina: ”*Suomalainen ajattelutapa on Snellmanin 100-vuotispäivien jälkeen erittäin voimakkaasti kasvanut. Siihen ovat vaikuttaneet monet tekijät; maamme itsenäistyminen, suomenkielisen koululaitoksen laajeneminen, kirjallisuutemme kukoistus ja sanomalehdistö... Vielä on monella, joka ei osaa sanaakaan muita kieliä, muukalainen nimi ja leima. Meidän on edelleenkin jokaisen*

⁶⁰ Saura, Arvo. Salo ennen ja nyt. SASApaino. Salo 1986. s.196.

⁶¹ Saura, Arvo. Salo ennen ja nyt. SASApaino. Salo 1986. s.196-197.

⁶² Inkari, Arna. Salolaisia toimen naisia 1800-luvulla ja 1900-luvun alkupuolella. Hansaprint Oy. Salo 1999. s.30.

⁶³ Kallio, V.J. Salon historia. Salon seudun sanomalehti Oy:n kirjapaino. Salo 1940. s. 591.

pyrittävä omassa ympäristössämme vahvistamaan oikeaa suomalaista ajatustapaa ja isäntämieltä.”⁶⁴

Kallion pojat menneisyyden jäljillä

1900-luvun alussa yliopistomaailmassa herättiin siihen, että lukuisat kansanperinteet olivat katoamassa. Helsingin yliopiston Varsinais-Suomalaisen osakunnan kuraattori, professori A.M. Tallgren, etsi opiskelijoidensa joukosta kuumeisesti sopivaa miestä tallentamaan pelimannien mainiota musiikkia. Vanhat taitajat alkoivat jo olla uhanalainen laji, joten sävelmät oli pian saatava kirjoihin ja kansiin. Vastuu lankesi nuorelle Väinö Kalliolle. Osakunnan odotukset harteillaan hän aloitti keruumatkan kansanmusiikin maailmaan helmikuussa 1909.⁶⁵

Kallio suuntasi matkansa kotiseudulleen, joka paljastuikin musikaaliseksi aarreaitaksi. Ensitöikseen hän hakeutui Uskelassa asustelleen Frans Himbergin seuraan. Syntymästään asti sokean pelimannin elämä oli ollut haastavaa, sillä hän oli joutunut kulkemaan ”ruotivaivaisena” talosta taloon. Vaikeudet eivät kuitenkaan olleet Himbergiä lannistaneet, ja hänen viulunsa lauloi yhä kirkkaasti. Himbergillä oli hämmästyttävän tarkka muisti, ja häneltä Kallio kirjasi ylös nelisenkymmentä laulusävelmää ja useita kymmeniä ”vanhanaikaisia soittoja”. Kallio kohtasi muitakin kirjavia hahmoja matkallaan. Kuusjoella Kulmalan Miina lauleskeli täytettä muistivihkoon, ja Suomusjärvellä lauluun ryhtyi Valeenin Hartti. Kärkelässä Kalliolle esiintyi Konnarovan vanha emäntä, jota kehuttiin kulmakunnan parhaaksi laulajaksi. Häntä säestivät Iltasen pelimanniveljekset.⁶⁶

Matkansa edetessä Väinö Kallio kuuli yhä uudelleen kerrottavan maineikkaasta pelimannista, Kruusilan Hammarin Kallesta. Saapuessaan Hammarin tupaan, löysi Kallio sieltä vanhan miehen, joka oli elänyt leskenä toistakymmentä vuotta, ja jonka lapset olivat lentäneet maailman tuuliin. Kallion kysyessä, että osasiko tämä lauluja, vastasi Hammar: ” *Emmä laului os, mut pelata kyl ossa vaik kui pal.*” Ja soittaa hän osasikin. Kallio kuvaili Hammarin loihtineen tummuneesta viulustaan korvia hivelevää säveltä, monimutkaista ja liukasta kuin virran juoksu. Hän ei ollut uskoa tuota musiikkia valssiksi ensinkään. Hammar oli soittanut sadoissa häissä, ja totesi kappaleita tarvittaessa riittävän ainakin yhdeksi iltapäiväksi. ” *Neljäkymmentä polkkaa ja neljäkymmentä valssia sanoi hän huolehti soittavansa, puhumattakaan masurkoista, katrilleista, purpureista, menueteista, ottomanneista, kissamajasta, enkelskasta, tammelaisestä, vakra veekerskasta, hypytyspolskasta,*

⁶⁴ Saura, Arvo. Salo ennen ja nyt. SASApaino. Salo 1986. s.198.

⁶⁵ Hakastarolainen. Salo-Uskelan Seuran julkaisu N:o 8. 1974. s.20.

⁶⁶ Hakastarolainen. Salo-Uskelan Seuran julkaisu N:o 8. 1974. s.20.

mylläristä, langtanssista, pihlavaisest, päänpöytjäst ja permantomarsseist.”⁶⁷

Matkansa satona Väinö Kallio sai kirjattua muistiin 229 laulua sävelmineen ja 150 tuutulaulua. Työn tärkeyttä tähdentää Kallion monissa tuvissa kuulema kommentti: ”*Miksette tullu viime vuon? Sillo eli viel ne ja ne laulaja, ko osas paljo.*” Paljon ehti siis mennä musiikkia unhon yöhön, mutta Väinö Kallion ansiosta useat aarteet saatiin talteen. Kallion keräysmatkan tulokset on tallennettu Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkistoon. Mikä tärkeämpää, ovat monet sävelmät heränneet henkiin, sillä niistä on tehty sovituksia kuorojen ja orkesterien käyttöön.⁶⁸

Seuraavana vuonna Väinö sai nuoremmat veljensäkin innostumaan kansanperinteen keruusta. Saapuessaan kotikonnuilleen Meritaloon joululomaa viettämään vuonna 1910, perustivat Kallion veljekset Uskelan Museoseuran. Väinö ryhtyi seuran puheenjohtajaksi, Eino Ilmari sihteeriksi ja Niilo rahastonhoitajaksi. Heidän lisäksi seuraan liittyi kymmenkunta aatteesta innostunutta henkilöä. Museoseuran tavoite oli kerätä ja tallentaa jälkipolville kotiseudun ikiaikaista kansantietoutta, satuja, tarinoita, kansanlauluja, taikoja, loitsuja, sananlaskuja, arvoituksia ja kansansävelmiä.⁶⁹

Museoseuran tarmokkaat tallentajat onnistuivat keräämään yli 13 500 kansantietoutta. Todellinen perinnepankki oli halikkolainen Iida Heinonen, jonka muistista pulppusi yli 6000 sananlaskua. Iidan aineiston runsaus johti siihen, että Niilo Kallio kirjoitti niistä kolmiosaisen *Halikon Hakoniskat* -sarjan. Taiteilija Matti Warén kuvitti kyseiset kirjat. Kallion veljesten ahkeruuden ansiosta Salon seudun kansanperinteet tallennettiin tieteellisellä tarkkuudella, joka hakee vertaistaan koko maakunnassa. Vaikutuksen tekee myös se, että nuoret miehet suorittivat tämän suuren työn omalla ajallaan opiskelujensa ohessa.⁷⁰

Kallioiden keräämät kansantarut kertoivat maagisista ajoista ja teoista. Niissä taistelevat ritarit ja hovien herrat jo ammin unhoon vaipuneissa temppeleissä. Maan kamaralla kulkevat jättiläiset, ja hiidet vaanivat varjoissa. Väinö Kallio kirjoitti Kotiseutulehdessä vuonna 1911: ”*Rikkaamana, kuin kenties missään muualla koko Suomessa, on tuo herttainen ja kotoinen ja samalla naivi tarinapiiri kotiutunut Salon viljaville, muistorikkaille kumpuseuduille. Eipä ihme, jos tuo kansan hengen ja fantasian temmeltävä aarteisto saa liikkeelle kirjallisuuden ja taiteen miehiä luovaan työhön.*”⁷¹

⁶⁷ Hakastarolainen. Salo-Uskelan Seuran julkaisu N:o 8. 1974. s.20-21.

⁶⁸ Hakastarolainen. Salo-Uskelan Seuran julkaisu N:o 8. 1974. s.21.

⁶⁹ Saura, Arvo. Salo ennen ja nyt. SASApaino. Salo 1986. s.73-74.

⁷⁰ Saura, Arvo. Salo ennen ja nyt. SASApaino. Salo 1986. s.74-75.

⁷¹ Hakastarolainen. Salo-Uskelan Seuran julkaisu N:o 8. 1974. s.25.

Vaikka kotiseudun tuntemus oli tärkeää, tuli ihmisten tuntea myös itsensä. Kallion veljekset ymmärsivät tämän, ja sukelsivat sukututkimuksen saloihin. Niilo Kallio totesi kuvaavasti, kuinka rotukoiran omistajalta kysellessä saa usein yksityiskohtaista tietoa lemmikin sukupuusta ja esivanhemmista. Kun sama kysymys kohdennetaan koiran omistajaan, on tuloksena tietämättömyyden taakka. Niilo Kalliota huolestutti erityisesti suuren maaltapaon aiheuttama perheiden sirpaloituminen. Kaupunkeihin kanavoituneet ihmiset jättivät taakseen kotiseutujensa lisäksi sukujensa historian. Tämä rapautti identiteettien rakentumista ja yhteenkuuluvaisuuden tunnetta.⁷² Henkilökohtaisella tasolla veljesten merkittävin sukututkimus oli *Hanna Charlotta Kallion esivanhempia*, jonka he luovuttivat äidilleen tämän 75-vuotispäivänä vuonna 1936.

Opiskelujen päättyessä ja ammatillisen taipaleen alkaessa veljekset ankkuroituvat yhä vahvemmin pääkaupunkiin. He vierailivat silti usein Salon seudulla kotiseututyötä edistämässä. Vuosien vierissä väki kuitenkin väheni museoseurassa, ja lopulta veljekset olivat viimeisinä jäljellä. Niinpä Salon kauppalan 50-vuotisjuhlien yhteydessä ja Väinö Kallion kirjoittaman *Salon historian* ilmestyessä, katsoivat Kalliot seuran täyttäneen tehtävänsä. Lopettamiskokouksen jälkeen Uskelan Museoseuran laajat kokoelmat lahjoitettiin maakunnan merkittävimmille laitoksille, kuten Turun yliopistolle ja Maakunta-arkistolle.⁷³

Meritalon veljesten myöhempiä vaiheita

Eino Ilmari Kallio valmistui ekonomiksi, ja teki mittavan uran pääkaupungin pankkiiriliikkeissä. Vastapainoa finanssimaailmaan toi filatelia, veljien kanssa suoritettu kotiseututyö sekä aktiivinen toiminta Suomen Muinaismuistoyhdistyksessä. Niilo ja Väinö Kallio sen sijaan jatkoivat vanhempiansa viitoittamalla tiellä. Väinö suoritti insinööritutkinnon ja filosofian maisterin tutkinnon. Niilo puolestaan viihtyi akatemian lehdossa tohtorin arvoon asti. Väinö ja Niilo tekivät työuransa koulumaailmassa, jossa kumpikin keskittyi luonnontieteisiin. He olivat molemmat myös erittäin tuotteliaita kirjoittajia. Väinö Kallion tuotannon painopiste oli historiikeissa ja kansantieteissä. Hän kirjoitti muun muassa laajat Salon ja Halikon tarinat. Väinö kirjoitti historiikkeja myös seudun kirkoista ja kansakoululaitoksen vaiheista.⁷⁴ Vaikka menneisyys oli Väinölle merkittävä, innostui hän yhtä lailla tieteen uusimmista löydöksistä. Väinö Kallio pyrki myös tekemään tieteen edistysaskeleita tunnetuksi suurelle yleisölle. Hän esimerkiksi kirjoitti ensimmäisen yleistajuisen suomennoksen Albert Einsteinin suhteellisuusteoriasta.

⁷² Hakastarolainen. Salo-Uskelan Seuran julkaisu N:o 2. 1968. s.9.

⁷³ Saura, Arvo. Salo ennen ja nyt. SASApaino. Salo 1986. s.75.

⁷⁴ Inkari, Arna. Salolaisia toimen naisia 1800-luvulla ja 1900-luvun alkupuolella. Hansaprint Oy. Salo 1999. s.31.

Teoksen esipuheessa Kallio toteaa: ”*On pakko ihailia sitä miestä, joka aivan nuorena löysi uuden maailman.*”⁷⁵

Niilo Kallion kirjallisen tuotannon leijonanosan muodostavat matematiikan oppikirjat. Hänen tunnetuin teoksensa on *Kallion laskuoppi*, jonka avulla lukuisat sukupolvet oppivat hahmottamaan matemaattisia ongelmia. Niilo kirjoitti kuumeisesti myös muista luonnontieteistä. Hänen kynästään kumpusi noin 400 artikkelia *Isoon Tietosanakirjaan* fysiikan alalta. Hänen panostaan myös arvostettiin opettajapiireissä. Vuonna 1933 hänet nimitettiin kouluneuvokseksi, ja vuonna 1950 matematiikan ja fysiikan opettajainliiton kunniajäseneksi. Niilo Kallio ei kuitenkaan tyytynyt pohtimaan pelkkiä teorioita. 1920-luvulla hän suoritti magneettisia mittauksia Lapissa, ja toimi ”*pilottipallomestarina*” ilmatieteenlaitoksella. Nämä taidot joutuivat todelliseen puntariin talvi- ja jatkosodassa, joissa Kallio palveli isänmaata meteorologina.⁷⁶

Niilo ja Väinö Kallio käänsivät katseensa myös tähtiin. Veljekset olivat Ursan kantavia voimia yhdistyksen alkutaipaleelta lähtien. Väinö Kallio valittiin tähtitieteen yhdistyksen varapuheenjohtajaksi sen perustavassa kokouksessa vuonna 1921. Lisää salolaisväriä johtokuntaan toi taiteilija Matti Warén, joka valittiin varajäseneksi. Väinö Kallio kunnostautui luennoimalla Ursan tilaisuuksissa Einsteinin teorioista, ja toimimalla yhdistyksen kirjastonhoitajana. Hänen ansiostaan Ursa sai myös toimitilat Helsingin Suomalaisen Lyseon fysikaalisesta oppisalista. Siihen asti yhdistys oli kokoontunut jäsentensä kodeissa. Intohimoinen ilmatieteilijä Niilo Kallio sai aikaan sen, että Ursa otti ohjelmaansa meteorologian. Niilo Kallio oli myös erinomainen lähettiläs tähtitieteelle. Hän kiersi luennoimassa aiheesta maakunnissa, ja perusti Ursalle paikallisosastot Poriin ja Tampereelle.⁷⁷

Vaikka veljesten lahjakkuus vei heitä maailmalle, eivät he koskaan unohtaneet kotiseutuaan. Veljeksistä viimeinen, kouluneuvos Niilo Kallio, lahjoitti synnyinkotinsa Meritalon Salon kaupungille vuonna 1964. Kallion ainoa toive oli, että talosta tehtäisiin museo. Kaupunki toteutti toiveen, ja Meritalon museo avautui yleisölle vuonna 1973.⁷⁸ Niilo Kallio halusi myös varmistaa, että hänen perheelleen niin merkittävä kotiseututyö jatkuisi nousevien polvien toimesta. Niinpä hän perusti vaimonsa kanssa *Viivi ja Niilo Kallion rahaston*, joka jakaa apurahoja Salon seudun tutkimukseen ja museotoimintaan.⁷⁹

⁷⁵ Kallio, V.J. Einsteinin suhteellisuusteorian periaatteet. Werner Söderström Osakeyhtiö. Porvoo 1922.

<http://www.mantta.fi/~hamlet/math/albert/kallio.html>

⁷⁶ Inkari, Arna. Salolaisia toimen naisia 1800-luvulla ja 1900-luvun alkupuolella. Hansaprint Oy. Salo 1999. s.31.

⁷⁷ Komeetan pyrstö. Ursan historiaa. https://www.ursa.fi/yhd/komeetta/lehti/Komeetanpyrsto-Ursanhistoria_B.pdf

⁷⁸ Hakastarolainen. Salo-Uskelan Seuran julkaisu N:o 8. 1974. s.13.

⁷⁹ Viivi ja Niilo Kallion rahasto. <https://apurahat.skr.fi/nimikkorahastot/nimikkorahastoosite?numero=298526>

Varsinais-Suomen Maakuntakirjassa pohdittiin Meritalon poikien merkitystä kotiseudulleen:
”*On ehdottomasti Kallion veljesten ansiota, että Salon seutu on maamme eri maakunnallisista kokonaisuuksista niitä seutuja, joista kansantietous on tullut parhaiten talteenotetuksi tieteellisellä perusteellisyydellä ja suunnitelmallisuudella. Kun ottaa huomioon veljesten laajan kirjallisen tuotannon ja erikoistutkimukset kotiseutunsa entisyyden valaisemiseksi ja vanhan kulttuurin pelastamiseksi unhoon jäämästä, kohoavat heidän hahmonsa kotiseutumiehinä suuriin mittasuhteisiin.*”⁸⁰

Kirjallisuus

Ahonen, Jukka. Raittiuden voima. Raittiuden ystävät 1853-2003. Otavan kirjapaino Oy. Keuruu 2003.

Alifrosti, Kari. Salon ja Uskelan historia 1869-1990. Gummerus kirjapaino Oy. Jyväskylä 1996.

Hakastarolainen. Salo-Uskelan Seuran julkaisu N:o 2. 1968.

Hakastarolainen. Salo-Uskelan Seuran julkaisu N:o 8. 1974.

Hakastarolainen. Salo-Uskelan Seuran julkaisu N:o 18. 1984.

Hollmén, Lauri. Jyrkkiö, Esa. Nordell, Reijo. Salon sillankorvan kauppapaikan vuosisataisia vaihtoja. Otavan kirjapaino. Keuruu 2004.

Inkari, Arna. Salolaisia toimen naisia 1800-luvulla ja 1900-luvun alkupuolella. Hansaprint Oy. Salo 1999.

Jussila, Osmo. Teoksessa: Herää Suomi. Suomalaisuusliikkeen historia. Gummerus Oy. Jyväskylä 1989.

Kallio, J.V. Teoksessa: Salo 1887-1917. Juhlajulkaisu kauppalan perustamiskirjan antamisen ja Salon palon muistoksi. Uuden Auran kirjapaino Oy. Turku 1917.

Kallio, V.J. Salon historia. Salon seudun sanomalehti Oy:n kirjapaino. Salo 1940.

Niinistö, Jussi. Teoksessa: Vuosisata suomalaisuuden puolesta. Suomalaisuuden liitto 1906- 2006. Gummerus Oy. Jyväskylä 2006.

Poutanen, Aarne. Salon koululaitos vuosien saatossa. Lounais-Suomen kirjapaino Oy. Turku 1983.

Saarinen, Liisa. Teoksessa: Salo. Kuninkaantien kaupunki. Gummerus Oy. Jyväskylä 2000.

Sainio, Helmi. Teoksessa: Salo 1887-1917. Juhlajulkaisu kauppalan perustamiskirjan antamisen ja Salon palon muistoksi. Uuden Auran kirjapaino Oy. Turku 1917.

Saura, Arvo. Salo ennen ja nyt. SASApaino. Salo 1986.

Sulkunen, Irma. Raittius Kansalaisuskontona. Gummerus Oy. Jyväskylä 1986.

Muu lähdeaineisto

Kallio, Hanna. Vanhoja koulumuistoja. http://www.kasvhistseura.fi/dokumentit/1212241233_kallio.pdf.pdf

Kallio, V.J. Einsteinin suhteellisuusteorian periaatteet. Werner Söderström Osakeyhtiö. Porvoo 1922.
<http://www.mantta.fi/~hamlet/math/albert/kallio.html>

⁸⁰ Hakastarolainen. Salo-Uskelan Seuran julkaisu N:o 8. 1974. s.13.

Komeetan pyrstö. Ursan historiaa. https://www.ursa.fi/yhd/komeetta/lehti/Komeetanpyrsto-Ursanhistoria_B.pdf

Salon Seudun Kunnallislehti 1921. Kansalliskirjaston Digitoidut Aineistot.

Viivi ja Niilo Kallion rahasto. <https://apurahat.skr.fi/nimikkorahastot/nimikkorahastoesite?numero=298526>

Vuorinen, Pirjo. Jyväskylän Seminaari. Artikkelit.<http://www.finnica.fi/keski-suomi/koulutiella/seminaari/>